

УДК 75.056(477):[7.079+069.9](100)
DOI: 10.31866/2617-7951.4.2.2021.246819

UDC 75.056(477):[7.079+069.9](100)

**ФЕСТИВАЛИ ІЛЮСТРАЦІЙ ТА
КНИЖКОВІ ЯРМАРКИ
У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ
ІЛЮСТРАЦІЇ
ЯК СЕКТОРУ КРЕАТИВНИХ
ІНДУСТРІЙ**

Наталія Удріс-Бородавко,
<https://orcid.org/0000-0003-1831-5476>
кандидат соціологічних наук,
доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
udris.nata@gmail.com

Анастасія Павлюк,
<https://orcid.org/0000-0003-2963-5408>
магістр дизайну,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
nastasia.druzhinina@gmail.com

**ILLUSTRATION FESTIVALS
AND BOOK FAIRS
IN THE DEVELOPMENT
OF UKRAINIAN ILLUSTRATION
AS A SECTOR OF CREATIVE
INDUSTRIES**

Natalia Udris-Borodavko,
<https://orcid.org/0000-0003-1831-5476>
PhD in Social Sciences,
Associate Professor,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
udris.nata@gmail.com

Anastasiya Pavliuk,
<https://orcid.org/0000-0003-2963-5408>
Master of Design,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
nastasia.druzhinina@gmail.com

Анотація

Мета статті полягає у з'ясуванні значення і функцій фестивалів ілюстрації та книжкових виставок-ярмарків у соціокультурному ракурсі, а також визначенні та узагальненні рівня представленості української ілюстрації у міжнародному просторі завдяки участі у таких заходах. **Методи дослідження.** Застосовано емпіричний метод, метод аналізу та синтезу. Аналізу підлягали публіцистичні матеріали про міжнародні заходи, що містять локації для представлення ілюстративних творів та фахової комунікації між ілюстраторами. **Наукова новизна.** В статті розглянуто теоретичні аспекти значення професійних виставок ілюстраторів на міжнародних книжкових ярмарках, конкурсів та фестивалів у галузі ілюстрації для розвитку цього сектору креативних індустрій. Визначено, що зазначені заходи є потуж-

Abstract

The purpose of the article is to clarify the meaning and functions of illustration festivals and book fairs from a socio-cultural perspective, as well as to determine and summarize the level of Ukrainian illustration's representation in the international space through participation in such events. **Research methodology.** Empirical method, method of analysis and synthesis were applied. Journalistic materials on international events containing locations for the presentation of illustrative works and professional communication between illustrators were subject to analysis. **Scientific novelty.** The article considers the theoretical aspects' importance of professional exhibitions of illustrators at international book fairs, competitions and festivals in the field of illustration for the development of this sector of creative industries. It is determined that these events are a powerful socio-cultural

ним соціокультурним феноменом та ефективною платформою соціальної комунікації між основними гравцями сектору. Заходи виконують також компенсаторну функцію та функцію мотивації і для професійних кіл, і для пересічних глядачів ілюстрації, а їхня святковість та позитивний громадський резонанс підвищує значущість ілюстрації як сектору креативних індустрій серед населення. Також у статті вперше синтезовано фактологічні дані про відзнаки і нагороди українських ілюстраторів, що існують в окремих публікаціях-новинах, у хронологію кожного заходу. З'ясовано, що найпривабливішим для участі українських ілюстраторів є Виставка ілюстраторів Болонського ярмарку дитячої книги, оскільки хронологія досягнень на цьому заході найдовша та найбільша. Найуспішнішими авторами-ілюстраторами з точки зору міжнародних нагород є Романа Романишин та Андрій Лесів (творча майстерня «Аграфка»). **Висновки.** Впродовж останнього десятиріччя українська ілюстрація активно заявляє про себе на міжнародному рівні. Створені у 2010-х рр. роботи відповідають світовим трендам і привертають увагу зарубіжних колег, видавців, критиків. За останні роки на значно вищий рівень вийшла промоція та PR ілюстраторів, що збільшує розголос про здобутки України та зміцнює престижність сектору в колах громадськості. Постійність світового визнання вузького кола українських ілюстраторів при наявності численної кількості талановитих авторів піднімає питання про формування культури професійних амбіцій українських ілюстраторів, коли презентація себе у міжнародних конкурсах і фестивалях, подання своїх робіт до участі повинна розумітися складовою фахової діяльності. Презентацію української ілюстрації в таких заходах можна трактувати як інструмент культурної дипломатії України в міжнародному просторі.

Ключові слова:

українська ілюстрація, креативні індустрії, міжнародні книжкові ярмарки, книжкові фестивалі, дизайнер-ілюстратор, культурна дипломатія.

phenomenon and an effective platform for social communication between the main players in the sector. The events also perform a compensatory and motivating function for both professional environments and ordinary viewers of illustration, and their festivity and positive public response increase the illustration importance as a creative industries' sector among the population. Also, for the first time, the article synthesizes factual data on the awards and prizes of Ukrainian illustrators, which exist in separate news publications, in the chronology of each event. It turned out that the most attractive for the participation of Ukrainian illustrators is The Illustrators Exhibition – Bologna Children's Book Fair, as the chronology of achievements at this event is the longest and largest. The most successful illustrators in terms of international awards are Romana Romanyshyn and Andriy Lesiv («Agrafka» creative workshop).

Conclusions. Over the last decade, Ukrainian illustration has been actively asserting itself internationally. The works created in 2010 correspond to world trends and attract the attention of foreign colleagues, publishers and critics. In recent years, the promotion and PR of illustrators have reached a much higher level, which increases the publicity of Ukraine's achievements and strengthens the prestige of the sector in the public. The constant worldwide recognition of a narrow circle of Ukrainian illustrators in the presence of many talented authors raises the question of forming a culture of Ukrainian illustrators' professional ambitions, when presenting themselves in international competitions and festivals, submitting their work should be understood as part of professional activity. The presentation of Ukrainian illustration in such events can be interpreted as a tool of cultural diplomacy of Ukraine in the international space.

Keywords:

creative industries, Ukrainian illustration, book, illustrator, festival, book fair, international level.

Вступ **1**

Упродовж останніх 5-ти років в Україні вельми активно втілюється концепція розвитку креативних індустрій. Дизайн і книговидання визначені одними з п'яти пріоритетних секторів, для яких Міністерством культури та інформаційної політики України за підтримки програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» наразі розробляється стратегія розвитку. Цим секторам притаманні основні компоненти креативних індустрій, серед яких, окрім іншого, створення і поширення інтелектуального капіталу, потенціал генерування прибутку, робочих місць та експортної продукції, соціальне включення, сприяння культурному розмаїттю та людському розвитку. Складовою обох секторів є ілюстрування як проєктно-художня діяльність. Це окрема галузь, яка, втім, є безпосередньо дотичною до графічного дизайну та створення візуального супроводу книг. Зазначені вище компоненти дизайну та книговидавництва як креативних індустрій, а отже, й ілюстрування, актуалізують увагу до всіх складових зміцнення секторів та підвищення їхньої престижності в національному та міжнародному форматах.

Одним з показників рівня розвитку сектору є масові культурні заходи, які покликані презентувати здобутки в цьому секторі, сприяють об'єднанню фахівців та винайденню між ними нових форм партнерства, мотивують до професійного зростання та престижності професії як такої. В галузі ілюстрування такими заходами є книжкові ярмарки та фестивалі ілюстрацій. Реалізація ідеї їхнього впровадження в культурно-економічний сектор в Україні останніми роками набуває потужності, а в інших країнах має вже близько півстолітню історію. Участь професійних ілюстраторів у виставково-ярмаркових заходах міжнародного масштабу, так само як і запрошення до участі іноземних колег призводить до відомості не лише цих окремих персон, але й всієї країни, яку вони представляють. Успішна презентація країни-учасниці роботами ілюстраторів наближає її до кола регіонів з розвинутою креативною економікою.

В контексті сказаного, актуальним є упорядкування і узагальнення відомостей про міжнародні та українські фестивалі ілюстрації та книжкові ярмарки, а також рівень представлення на них України.

Мета дослідження **2**

Мета статті полягає у з'ясуванні значення і функцій фестивалів ілюстрації та книжкових виставок-ярмарків у соціокультурному ракурсі, а також визначенні та узагальненні рівня представленості української ілюстрації у міжнародному просторі завдяки участі у таких заходах. Необхідно зазначити, що аналітика поширюється лише на ті виставки-ярмарки, що містять локації для представлення ілюстрацій та комунікації між ілюстраторами.

**Методологія
та аналіз
джерельної
бази**

3

Огляд наукових матеріалів надає висновок, що фестивалі ілюстрації та книжкові ярмарки в контексті майданчика для демонстрації ілюстрації як виду творчості і креативних індустрій у дослідженнях фактично не аналізуються. У площині культурології значно більшу увагу приділено музичним, літературним і кінофестивалям, фестивалям народної культури, фестивалям історичних реконструкцій з акцентом на значущості заходів для регіону, де вони проводяться (Данчук & Олійник, 2020; Виткалов, 2016). Хоча в публікаціях цього напрямку присутній початковий аналіз фестивалю як такого з точки зору культури і соціальної комунікації, особливості цієї форми масових заходів у галузі візуальної культури, тобто ілюстрування, не визначаються. Ґрунтовним узагальненням окремих аспектів з позиції наукової гуманітаристики стала робота Н. Кучиної (2019). У ній здійснено зіставлення різних думок щодо сутності фестивалю як феномену культури, розкрито його соціокультурне, філософське, комунікативне підґрунтя. Левова частина статей про книжкові ярмарки написана з позицій менеджменту і маркетингу видавничої справи та соціальної комунікації (Прокопенко, 2013; Микитин, 2015; Миколаєнко, 2014). Але там відсутня жодна згадка про представлений рівень ілюстрації. Власне, до аналізу потрапляють і такі заходи, де виставка ілюстрацій відсутня як така. Можна також виділити групу робіт, присвячених аналізу української ілюстрації кінця ХХ – початку ХХІ ст. (Кадоркіна, 2018; Токар, 2018). У 2021 р. видавництвом ArtHuss видано художній альбом з коментарями інформаційно-біографічного характеру «Ілюстрація в Україні» (Бондар, 2021). У цих роботах обов'язково згадується участь авторів у міжнародних виставках та отримані там нагороди. Однак не вистачає аналізу власне заходів та їхніх наслідків для розвитку сектору ілюстрування. Досить багато публікацій подібного змістового наповнення можна знайти на спеціалізованих сайтах або у соціальних мережах. Матеріали є фактологічними свідченнями нових подій у сфері української ілюстрації. Особливої уваги потребує ресурс «Читомо» (<https://chytomo.com/>).

Все зазначене доводить актуальність написання цієї статті та обґрунтовує розгляд фестивалів ілюстрації та книжкових виставок-ярмарків з точки зору культурологічних феноменів та значущості участі в них українських дизайнерів.

**Результати
дослідження**

4

Результати дослідження можна поділити на дві частини: 1) теоретичне обґрунтування фестивалю та книжкового ярмарку в контексті розвитку української ілюстрації як складової креативних індустрій; 2) огляд фактологічного матеріалу в цьому ракурсі.

По-перше, книжкові виставки-ярмарки, також як і фестивалі ілюстрації, є потужним соціокультурним феноменом. До такого висновку доходить, зокрема Т. Микитин у низці своїх публікацій. Авторка звертає увагу, що зазначені заходи об'єднують різні соціальні групи навколо книги (Микитин, 2008, с. 621). Атмосфера заходів завдяки правильному менеджменту мотивує всіх представників видавничої справи (авторів, редакторів, ілюстраторів, графічних дизайнерів) до винайдення нових кращих рішень у підготовці книги або інших ілюстрованих проєктів. Обґрунтуванням соціально-інтеграційної функції фестивалю є, передусім, його масовість (Кучина, 2019, с. 63). Завдяки масовості можна донести до великої кількості людей основні меседжі актуальної ілюстрації – від суто художніх аспектів (наприклад, естетичні орієнтири, тренди стилізації, типажі) до гуманітарних ідей (ілюстратори часто беруть участь у соціальних проєктах та доносять створені образи соціокультурні вектори сучасності).

По-друге, фестивалі та книжкові ярмарки є платформою для здійснення соціальної комунікації між основними гравцями сектору. Цей аспект походить з попередніх міркувань. Деякі дослідники вважають комунікативну функцію подібних заходів основною (Кучина, 2019, с. 63). Особистісна та безособистісна комунікація відбувається в рамках знакових систем, прийнятих здебільшого у професійних спільнотах, дотичних до ілюстрування.

По-третє, ці заходи можна трактувати як «свято», оскільки в міжнародній літературі ці поняття часто використовуються як синоніми і українські науковці з цим погоджуються – Н. Кучина (2019, с. 59), С. Виткалов (2016, с.184). Іншими словами, кількадекільні заходи виконують функцію організації дозвілля, компенсаторну функцію розради в напруженому соціальному бутті, надає відчуття максимуму позитивних вражень від ілюстрації як явища та забезпечує атмосферність усієї події. Це в комплексі збільшує громадське схвалення феномену ілюстрації як такої, сприяє зростанню її престижності у суспільстві. Водночас зі святковістю такі заходи сповнені легкої професійної конкуренції, адже експозиції творів різних авторів надають можливість їхнього порівняльного аналізу і для глядачів, і для авторів літературних творів, і для видавців. Це в позитивному ракурсі мотивує ілюстраторів до розширення своїх мистецьких поглядів та досягнення нових рівнів ілюстрування.

Фестивалі ілюстрацій та книжкові виставки-ярмарки за різними критеріями класифікації можна віднести до професійних; короткострокових (від кількох днів до двох тижнів); національних або міжнародних. Остання характеристика визначає статус заходу, його престижність серед фахівців-учасників та потенційних відвідувачів. На відміну від фестивалів у музичній, історичній, театральній галузі, заходи присвячені ілюстрації не

мають інтелектуальної рентабельності, якщо проводяться на регіональному рівні. Міжнародний формат заходів забезпечує таку важливу характеристику як мультикультурність.

Важливою для нас є думка, що культурна сфера, а отже – ілюстрація як її складовий сектор, є важливою представницькою формою України на міжнародній арені (Виткалов, 2016, с. 183). При тому, що ідеї організації таких заходів належать здебільшого не державним органам влади, а ентузіастам, що представляють сектор та мріють підняти його на вищий рівень організацією масової події, успішна її реалізація стає приводом схвальної уваги з боку держави. Планування заходів, присвячених демонстрації здобутків сектору ілюстрації можуть бути приводом культурної дипломатії, а результати вже проведених – інструментом для її здійснення. Адже каталоги учасників фестивалів і ярмарків, сувенірна продукція з використанням ілюстрацій є прекрасними подарунковими об'єктами для побудови відносин між спільнотами в галузі культури.

Не менш важливе значення відіграють фестивалі ілюстрацій та ярмарки книжок для становлення та розвитку професійної майстерності самих ілюстраторів. Адже участь у конкурсах ілюстрацій, входження до шорт-листів та каталогів найкращих видань, отримання нагород надає багато можливостей: презентація себе як митця, комунікація з потенційними клієнтами, підписання корисних контрактів, порівняння власного рівня з діяльністю зарубіжних колег.

Крім того, такі заходи є концентрованою локацією для виявлення наявних трендів світової ілюстрації та прогнозування майбутніх стильових і змістовних інновацій. Саме в таких професійних осередках ілюстратори набувають натхнення, впевненості, окреслюють перспективи візуальної культури, спілкуються, об'єднуються для нових спільних проєктів. Це територія кількадечного професійного свята, який є необхідним для ефективного розвитку сектору.

Всі зазначені аспекти характерні для провідних міжнародних книжкових ярмарків та фестивалів, участю в яких українські ілюстратори все яскравіше себе заявляють упродовж останнього десятиріччя.

Найбільшою «меккою» і територією цілескладання для ілюстраторів є **Болонський книжковий ярмарок дитячої книжки**. Сам ярмарок розпочав діяльність у 1963 р., а **Виставка ілюстраторів Болонського ярмарку дитячої книги** відбувається з 1967 р. Сьогодні, окрім того, що на ньому можна побачити стенди видавництва численної кількості країн, там збирається неймовірна кількість ілюстраторів. Багато виставкових площин зайнято роботами, що експонуються в різних форматах подачі, відбуваються майстер-класи, презентації, інтерв'ю з арт-ди-

ректорама різних видавництв (портфоліо-ревю). Основна мета виставки – представлення останніх тенденцій в ілюструванні через показ нових імен художників. Механізм полягає у відборі 75 ілюстраторів серед всіх, хто надсилає роботи (в середньому їх близько 3000 з усіх країн світу).

Українські видавництва беруть участь у ярмарку з початку 2010-х рр. і привертають увагу світової професійної спільноти. Одним із перших видавництв, що заявили себе високоякісною сучасною дитячою книгою, є видавництво «А-ба-ба-га-ла-ма-га». Роботи художника Костя Лавра неодноразово входили до каталогів виставки. Вельми успішними є видання «Старого Лева» у виконанні ілюстраторів Романи Романишиної та Андрія Лесіва (студії Аграфка). У 2014 р. їхня книга «Зірки і макові зернята» отримала відзнаку в категорії Opera Prima; у 2015 р. книга «Війна, що змінила Рондо» – спеціальну відзнаку журі у категорії Нові Горизонти (New Horizons); у 2018 р. авторські книжки «Голосно, тихо, пошепки» і «Я так бачу» – премію «Bologna Ragazzi Award» у номінації нон-фікшн для дітей. У 2019 р. книги львівської майстерні відзначили переможними місцями одразу в двох номінаціях: українське видання роману «Прощавай, зброє» Е. Гемінґвея у номінації Green Island Award та збірку поезій Олени Гусейнової «Супергерої» – у Purple Island Award.

Українська ілюстрація як самостійний продукт вперше експонувалася на Болонській виставці у 2017 р. творами Анни Сарвіри (ілюстраціями до книжки «Геть дорослих!» видавництва «Люта справа»). У 2019 р. Анна Сарвіра та Ольга Штонда пройшли конкурс серед 3000 учасників з усього світу та стали одними з 76 експонентів зі своїми ілюстраціями. Ольга, крім цього, здобула щорічну нагороду для молодих ілюстраторів до 30 років, що не були опубліковані ARS IN FABULA Grant Award – грант на навчання в інституті Ars In Fabula. (Черняхівська та ін., 2019).

Важливим кроком для інтеграції української книги та української ілюстрації у світовий контекст стала перша участь України у ярмарку з власним національним стендом у 2019 р.

У 2020 р. захід відбувся в онлайн-форматі. У межах Болонської виставки діяла віртуальна стіна ілюстраторів, що включала роботи 2,5 тисячі митців з різних країн. Серед них були представлені роботи 30 українських ілюстраторів. Робота української ілюстраторки Світлани Землянкіної потрапила до переліку 38 ілюстрацій, відібраних у межах проекту Mapping. Проект досліджує зв'язки раннього дитинства та перформативних мистецтв. Ця робота була представлена у одній з галерей BCBF – Children-Spectators ("250 українських книжок", 2020).

Крім цього, український бренд GAPCHINSKA отримав одну з нагород у категорії Bologna Licensing Award 2020 серед найкращих ліцензійних проєктів серед італійських та європей-

ських ліцензіатів, що були реалізовані в 2019 р. Так, у номінації «Найкращий ліцензійний видавничий проєкт» переміг проєкт, реалізований компанією Malia Edizioni з українським брендом GAPCHINSKA. Компанія випустила серію книжок та аксесуарів з колекції Famous by GAPCHINSKA. Серія називається Vite (im) Perfette («Життя (не) досконале»). Окрім книжок, у серії випущені блокноти, щоденники, стікери для записів, чашки, еко-сумки, арт-постери, пазли, аромасаше.

Франкфуртський книжковий ярмарок (Frankfurter Buchmesse) є одним з найбільших у світі та сягає історією у середину XV ст. Вже понад шість століть тому до Франкфурта приїздили друкарі зі Швейцарії, Голландії, Англії, Польщі, Італії і Франції для обміну своїми книгами і технологічними винаходами. Після майже півстолітньої перерви з кінця XIX до 1949 р., ярмарок почав набувати сучасного формату. У 1954 р. вперше міжнародних учасників ярмарку було більше, ніж німецьких, що остаточно визначило його рівень у світі. В цьому престижному заході Україна з різною потужністю бере участь впродовж останніх 20 років. окремою участю видавництва та національним стендом (з 2015 р.).

У 2016 р. Франкфуртський книжковий ярмарок разом з Міжнародною асоціацією індустрії інформаційного контенту (ICIA) та глобальною платформою ресурсів ілюстрацій IlluSalon оголосив першу в історії премію Global Illustration Award. Конкурс був розроблений для залучення заявок з усього світу ("First-ever Global Illustration", n.d.). Учасникам пропонуються різні категорії, зокрема обкладинка, ілюстрація дитячої книги, редакційна ілюстрація, наукова ілюстрація та тематична ілюстрація. Тема для категорії «тематична ілюстрація» щороку оновлюється. Серед численної кількості учасників відбирається 150 ілюстраторів для так званого «довгого списку», увійти до якого вже є вельми престижно, і переможці у категоріях. Окрім професійної престижності участі в конкурсі, ілюстратори вмотивовані грошовими чималими винагородами за перші місця.

Того ж 2016 р. українська книга отримала премію цього конкурсу: обкладинка до книжки «Джордж і таємний ключ до Всесвіту», створена студією «Аграфка», потрапила у топ-20 категорії «Обкладинка», при тому, що на здобуття нагороди було подано більше 10 000 робіт з більше ніж 50 країн.

У рамках Франкфуртського книжкового ярмарку реалізується ще кілька значущих заходів. Зокрема, презентація щорічних колекцій «Stiftung Buchkunst» – культурного фонду, що опікується проблематикою німецького та світового книговидання, сприяє розвитку мистецтва книги, видавничої критики та комунікацій. Фонд відбирає найкращі книги і оголошує переможців. У 2016 р. до колекції увійшло 6 представлених українських книг, серед яких 5 – графічно ілюстровані. Автори-ілю-

стратори цих книг Романа Романишин та Андрій Лесів («Війна, що змінила Рондо», «Шептицький від А до Я», «Чоловіки, жінки і діти»), Лера Схемка («Кайдашева сім'я») та Слава Шульц («Ташенька і кактус»). ("На Франкфуртському ярмарку", 2016).

У 2020 р. ім'я української ілюстраторки Катерини Штанко увійшло до переліку номінантів на премію Астрід Ліндґрен-2020 – The Astrid Lindgren Memorial Award (ALMA). Також цього року п'ять ілюстраторок (Оксана Драчковська, Катерина Дідик, Романа Рубан, Поліна Дорошенко і Тетяна Загачевська-Цюпка) представили свої роботи в онлайн-програмі у межах Illuminate – програми напряму «Література» Українського Інституту ("Українські ілюстраторки", 2020).

Варто згадати, що зазвичай на Франкфуртському книжковому ярмарку презентуються результати щорічних відборів найкращих дитячих і підліткових книжок Міжнародною Молодіжною бібліотекою в Мюнхені – каталог «The White Ravens» («Білі круки»). Це є дуже престижним виданням і Україна присутня в ньому з початку 2010-х рр. У 2012 р. до нього увійшла книга «Рукавичка. Українська народна казка», у 2015 р. – «Війна, що змінила Рондо» (творча майстерня «Аграфка») та «Мій маленький Київ. Путівник для дітей». У 2016 р. до каталогу увійшли книги з ілюстраціями Катерини Міхаліциної («Хто росте у парку») та Оксани Луцкевської («Вітер з-під сонця»); у 2020 р. – книги «Сапієнси» з ілюстраціями Ліни Квітки та «Піратський маршрут» з ілюстраціями Грасі Олійко.

Лондонський книжковий ярмарок (London Book Fair (LBF)) – ще один престижний захід, участь у якому Україна лише починає опановувати. З року заснування (1971) по сьогодні лондонський книжковий ярмарок збільшив масштаби і тепер вважається другим після Франкфуртського книжкового ярмарку.

Україна вперше представила свій стенд на Лондонському ярмарку у 2019 р. Головними гостями з України в Лондоні стали художники Романа Романишин та Андрій Лесів як переможці премії Bologna Ragazzi Award 2018. Їхні роботи показували в «Галереї ілюстраторів», де експонуються кращі художні твори світових книжкових ілюстраторів.

Важливим у розвитку української ілюстрації у міжнародному просторі та побудові культури дипломатії є започаткування та проведення міжнародного фестивалю **Книжковий Арсенал**. У 2021 р. він відзначив своє десятиріччя. Це один з найпотужніших культурно-просвітницьких заходів в Україні, який нарощує свої позиції та підвищує рівень. Близько половини усіх ресурсів (територія, майстер-класи, презентації, промоція) відводиться ілюстрації та ілюстраторам. Важливою є участь не лише українських ілюстраторів, але й зарубіжних. Курує зону ілюстрації група Pictoric – об'єднання молодих українських ілюстраторів,

дизайнерів-графіків та художників на чолі з Оленою Старанчук, Олегом Грищенком та Анною Сарвірою. Вони презентують соціально спрямовані проекти, які реалізуються силами українських ілюстраторів в Україні та забезпечують потужні програми участі зарубіжних колег у Книжковому Арсеналі.

Окрім книжковий ярмарків, функціонують міжнародні заходи, присвячені суто мистецтву ілюстрації. Одним з таких є конкурс **IJungle Illustration Awards**. Він проводиться у Європі і відкритий для ілюстраторів, представників агентств, студентів і викладачів з усього світу. Серед категорій є книги, редакційні статті, комікси, реклама, нові таланти (студенти), самореклама. Журі з кращих ілюстраторів і арт-директорів світу обирає переможців. Всі учасники-переможці виставляються на щорічних виставках ілюстрацій iJungle. Цей захід також став полем презентації високого рівня української ілюстрації. У 2018 р., однією із переможниць стала ілюстраторка Тетяна Якунова, а у 2020 р. – Альона Шостко.

Українські ілюстратори голосно заявили про себе і на одному з головних щорічних європейських конкурсів у галузі комунікаційного дизайну – фестивалі **European Design Awards (ED-Awards)**. Конкурс, що є спільною ініціативою п'ятнадцяти європейських журналів про дизайн, розпочався у 2007 р. Важливим і унікальним є те, що членами журі є не дизайнери, а журналісти і критики, тобто користувачі проектів як такі. Журі оцінює роботи за трьома головними критеріями: якість дизайну, креативність і відповідність твору визначеним цілям його створення. Важливими складовими, що беруться до уваги, є ілюстрації, типографіка, макет, якість поліграфії, єдність і гармонія всіх компонентів та їхня відповідність загальній ідеї та концепції. Фестиваль проходить у різних містах Європи.

У 2020 р. Україна здобула першу нагороду на цьому конкурсі за останні дев'ять років і перше за історію конкурсу золото у номінації «Книга і видавнича ілюстрація». Відзнаку отримала творча майстерня «Аґрафка» (Романа Романишин та Андрій Лесів) за дизайн поетичної книжки Мар'яни Савки «Оптика Бога». У 2021 р. «Аґрафка» знову здобула нагороду, на цей раз срібну. Нагороду присудили за дизайн книжки «Куди і звідки» ("Книжкові перемоги України", 2021).

З 2019 р. Україна заявляє про себе на щорічному міжнародному професійному конкурсі **World Illustration Awards by the AOI** (Британської асоціації ілюстраторів), що триває з 1974 р. У 2019 р. фіналістами премії стали Ольга Музиченко, Марія Білінська та Вадим Соловський, а минулого року до короткого списку потрапили Таня Якунова і Марія Кінович. У 2021 р. до довгого списку (500 учасників) потрапили шість українських ілюстраторок та ілюстраторів. До короткого списку увійшли дві

ілюстраторки Альона Шостко (категорія «Дитячі видання») та Ольга Штонда (категорія «Дослідження») ("Дві українські ілюстраторки", 2021).

Характерно, що українська ілюстрація починає закріплювати свої позиції не лише в Європі, але й на Сході. Зокрема, у 2018 р. книга «Голосно, тихо, пошепки» (творча майстерня «Аґрафка») стала однією з переможниць конкурсу 2nd Little Hakka International Picture Book Award у Китаї у номінації «Best of the Best» ("Аґрафка (творча майстерня)", 2021), а у 2019 р. книга «Прощавай, зброе» та збірка поезій «Супергерої» (творча майстерня «Аґрафка») стали переможцями конкурсу Nami Concours у Південній Кореї у номінаціях Green Island Award та у Purple Island Award. Значним досягненням і презентації української ілюстрації на Сході стала масштабна експозиція «Ukrainian Illustration Garden» у Національній бібліотеці для дітей та юнацтва Кореї у Сеулі. Автором ідеї та організатором став клуб ілюстраторів Pictoric. Експозиція об'єднала чотири проекти – «Yellow&Blue», медійну версію серії постерів «Діячі України», виставку української книжкової ілюстрації та анімаційний серіал «Хорообрі зайці». В акції взяло участь 22 українських ілюстратори ("Книжкові перемоги України", 2021).

За аналітикою інтерв'ю українських ілюстраторів, які можна знайти на спеціалізованих сайтах, зокрема сайті Читомо, доходимо висновку, що участь у розглянутих заходах змінює свідомість митців як професіоналів. Завдяки такій участі вони не лише зав'язують фахові контакти з колегами-художниками, авторами-літераторами та видавництвами, але й починають по-іншому сприймати та оцінювати власну діяльність. Ілюстрація стає не лише «гарною картинкою», вона мислиться як засіб комунікації з глядачем та інструментом його розвитку, ілюстрована книга сприймається як об'єкт культури та маркетингу, а ілюстратор – як соціально активний діяч, який здатний привертати увагу до актуальних питань, доносити важливі повідомлення. Зрештою, місія ілюстратора полягає й у культурній дипломатії, тобто презентації України в світі та розширення знань про неї як осередку розвинутої культури та професійного досвіду. І це також приходить з досвідом участі у міжнародних заходах.

**Наукова
новизна та
практична
значимість
дослідження**

5

В статті розглянуто теоретичні аспекти значення професійних виставок ілюстраторів на міжнародних книжкових ярмарках, конкурсів та фестивалів у галузі ілюстрації для розвитку цього сектору креативних індустрій. З'ясовано, що зазначені заходи є потужним соціокультурним феноменом, що об'єднує різні соціальні групи навколо вербальних та візуальних аспектів книги. Це ефективні платформи для здійснення соціальної комунікації між основними гравцями сектору з метою його

розвитку та винайдення нових перспектив. Заходи виконують також компенсаторну та мотивуючу функцію і для професійних кіл, і для пересічних глядачів ілюстрації, а їхня святковість та позитивний громадський резонанс підвищує значущість ілюстрації як сектору креативних індустрій серед населення. Також у статті вперше синтезовано фактологічні дані про відзнаки і нагороди українських ілюстраторів, що існують в окремих публікаціях-новинах, в хронологію кожного заходу.

Висновки **6**

Впродовж останнього десятиріччя українська ілюстрація активно заявляє про себе на міжнародному рівні. Це не означає, що різко виріс професійний рівень ілюстрування, адже в Україні давно сформована потужна графічна школа і кожен історичний період характеризується високохудожніми ілюстративними творами. Проте, ілюстрація саме 2010-х рр., яка створюється молодими українськими авторами (найуспішнішим переважно до 30 років), звучить відповідно до світових трендів і привертає увагу зарубіжних колег, видавців, критиків. Важливо також, що за останні роки на значно вищий рівень вийшла промоція та PR ілюстраторів – про них пишуть ЗМІ, їхні проекти презентуються на сторінках соціальних мереж та у спеціалізованих виданнях. Завдяки інформаційному розголосу широкі кола української громадськості знаються на здобутках цього сектору креативних індустрій, що стає додатковою мотивацією для ілюстраторів розширювати свою активність.

Не можна не зауважити, що перемоги ілюстраторів на професійних конкурсах та фестивалях значною мірою залежать від відповідності їхніх проектів концепції і духу кожного конкретного заходу. Кожен фестиваль має свої особливості, так само як і члени журі мають власне розуміння ілюстрації та ілюстрованої книги. Це обумовлює необхідність обґрунтовано ставитися до вибору проектів та конкурсних заходів для їх надсилання. З іншого боку, головна мета конкурсів і рейтингів – пошук нових імен, винайдення нових та унікальних візуальних форм, які здатні утворити майбутній тренд. Це мотивує ілюстраторів не підлаштовуватися під прийнятну стилістику, а шукати власний стиль і інновації в ілюстративних візуальних формах.

У результаті упорядкування та створення історіографії презентованості українських ілюстраторів у міжнародних подіях постає чіткий висновок: переважно одні й ті самі автори звучать в шорт-листах, каталогах, переліках призерів і переможців. Лідерами є Романа Романишин, Андрій Лесів (творча майстерня «Аґрафка»), Анна Сарвіра, Ольга Штонда. Подається, звісно, більша кількість авторів, але ненабагато. Це піднімає питання про формування культури професійних амбіцій українських ілюстраторів, коли презентація себе у міжнародних кон-

курсах і фестивалях, подання своїх робіт до участі є складовою фахової діяльності. Звісно, визнання у міжнародних професійних спільнотах не повинно ставати самоціллю та затьмарювати індивідуальний шлях митця. Проте, це є вельми важливим чинником, що у позитивному ракурсі мотивує ілюстраторів до розширення своїх мистецьких поглядів та досягнення нових рівнів ілюстрування.

Список бібліографічних посилань

- Аґрафка (творча майстерня). (2021, 28 листопада). In *Wikipedia*. <http://surl.li/avipk>
- Бондар, Л. (2021). *Illustration in Ukraine=Ілюстрація в Україні*. CP Publishing.
- Виткалов, С. (2016). Фестивальний рух як культурний феномен сучасності: аналіз регіонального вектора. *Культура України. Серія: Культурологія*, 52, 182–190.
- Данчук, Л., & Олійник, С. (2020, 6-8 грудня). Мистецький фестиваль як форма самопрезентації творчого колективу. В *Scientific Collection «InterConf»*, Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference «Recent Scientific Investigation» (Вип. 1(37), с. 630–633). Dagens naeringsliv forlag.
- 250 українських книжок на *Global Rights Exchange*: як пройшов Болонський ярмарок онлайн. (2020, 19 травня). Читомо. <https://chytomo.com/250-ukrainskykh-knyzhok-na-global-rights-exchange-iak-projshov-bolonskyj-iarmarok-onlajn/>
- Дві українські ілюстраторки увійшли у короткий список *World illustration Awards 2021*. (2021, 11 вересня). Galinfo. https://galinfo.com.ua/news/dvi_ukrainski_ilyustratorky_uviyshly_u_korotkyy_spysook_world_illustration_awards_2021_371744.html
- Дем'янюк, М. (2020). Фестиваль як форма культурно-дозвілєвої діяльності в місті Хмельницькому. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 5(29), 75–82. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.5/29.209707>
- Кадоркіна, Ю. О. (2018). Сучасна українська книжкова ілюстрація. Оформлення прози та віршованих збірок. *Молодий вчений*, 12(64), 19–22. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-5>
- Книжкові перемоги України у світі 2020-го: премії, рейтинги й ще більше Шевченків. (2021, 11 січня). Національна спілка письменників України. <https://nspu.com.ua/novini/knizhkovi-peremogi-ukraini-u-sviti-2020-go-premii-rejtingi-j-shhe-bilshe-shevchenkiv/>
- Кучина, Н. І. (2019). Фестиваль як феномен культури. *Культура України*, 65, 57–68. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.065.05>
- Микитин, Т. (2008). Книжкові виставки і ярмарки як показник книжкової культури (на прикладі Форуму видавців у Львові). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*, 1(16), 612–621.
- Микитин, Т. (2015). Книжкові виставки-ярмарки у контексті міжнародного культурного обміну. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*, 20, 166–172.
- Миколаєнко, Н. (2014, 22-23 травня). Інноваційні підходи до формування професійної культури майбутніх редакторів дитячих освітніх видань: аналіз книжкових заходів. В *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах*, матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (с. 395–401). Видавництво Житомирського державного університету імені І. Франка.
- На Франкфуртському ярмарку українські книжки отримали декілька премій. (2016, 25 жовтня). Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2107729-na-frankfurtskomu-armarku-ukrainski-knizki-otrimali-dekilka-premij.html>

- Прокопенко, Л. С. (2013, 12-14 вересня). Провідні міжнародні книжкові виставки як комплексний канал професійної комунікації. В *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття*, матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (с. 277–288). Симэкс-Принт. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4618/1/L_Prokopenko_IOTPTDS_GI.pdf
- Токар, М. І. (2018). *Образи героїв української дитячої літератури в книжковій ілюстрації другої половини XX – початку XXI століття* [Дисертація кандидата мистецтвознавства, Харківська державна академія дизайну і мистецтв, Львівська національна академія мистецтв].
- Українські ілюстраторки на книжковому ярмарку у Франкфурті*. (2020). Ukrainian Institute. <https://ui.org.ua/sectors/ukrayinski-ilyustratorky-na-knyzhkovomu-yarmarku-u-frankfurti/>
- Черняхівська, В., Батуревич, І., & Хмельовська, О. (2019, 17 квітня). *Вперше на Болонському книжковому ярмарку: чому не варто бути в тренді*. Читомо. <https://chytomo.com/vpershe-na-bolonskomu-knyzhkovomu-iarmarku-chomu-ne-varto-buty-v-trendi/>
- First-ever Global Illustration Award to be awarded*. (n.d.). Frankfurter Buchmesse. <https://www.buchmesse.de/en/press/press-releases/2016-07-12-first-ever-global-illustration-award-be-awarded>

References

- Agrafka (tvorcha maisternia) [Agrafka (Creative Workshop)]. (2021, November 28). In *Wikipedia*. <http://surl.li/avipk> [in Ukrainian].
- Bondar, L. (2021). *Illustration in Ukraine=Iliustratsiia v Ukraini*. CP Publishing [in English; in Ukrainian].
- Cherniakhivska, V., Baturevych, I., & Khmelovska, O. (2019, April 17). *Vpershe na Bolonskomu knyzhkovomu yarmarku: chomu ne varto buty v trendi* [For the First Time at the Bologna Book Fair: why not be in Trend]. Chytomo. <https://chytomo.com/vpershe-na-bolonskomu-knyzhkovomu-iarmarku-chomu-ne-varto-buty-v-trendi/> [in Ukrainian].
- Danchuk, L., & Oliinyk, S. (2020, December 6-8). *Mystetskyi festyval yak forma samoprezentatsii tvorchoho kolektyvu* [Art festival as a form of self-presentation of the creative team]. In *Scientific Collection "InterConf"*, Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference "Recent Scientific Investigation" (Issue 1(37), pp. 630–633). Dagens naeringsliv forlag [in Ukrainian].
- Demianiuk, M. (2020). *Festyval yak forma kulturno-dozvillievoi diialnosti v misti Khmelnytskomu* [Festival as a Form of Cultural and Leisure Activities in the City of Khmelnytskyi]. *Humanities Science Current Issues*, 5(29), 75–82. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.5/29.209707> [in Ukrainian].
- Dvi ukrainski iliustratorky uviyshly u korotkyi spysok World illustration Awards 2021* [Two Ukrainian Illustrators were Shortlisted for the World Illustration Awards 2021]. (2021, September 11). Galinfo. https://galinfo.com.ua/news/dvi_ukrainski_ilyustratorky_uviyshly_u_korotkyy_spy-sok_world_illustration_awards_2021_371744.html [in Ukrainian].
- First-ever Global Illustration Award to be awarded*. (n.d.). Frankfurter Buchmesse. <https://www.buchmesse.de/en/press/press-releases/2016-07-12-first-ever-global-illustration-award-be-awarded> [in English].
- Kadorkina, Yu. O. (2018). *Suchasna ukrainska knyzhkova iliustratsiia. Oformlennia prozy ta virshovanykh zbirk* [Contemporary Ukrainian Book Illustration. Arrangement of Prose and Poetry Collections]. *Young Scientist*, 12(64), 19–22. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-5> [in Ukrainian].
- Knyzhkovi peremohy Ukrainy u sviti 2020-ho: premii, reitynhy y shche bilshе Shevchenkiv* [Book Victories of Ukraine in the World in 2020: Awards, Ratings and even more Shevchenko]. (2021, January 11). Natsionalna spilka pismennykiv Ukrainy. <https://nspu.com.ua/novini/>

- knizhkovi-peremogi-ukraini-u-sviti-2020-go-premii-rejtingi-j-shhe-bilshe-shevchenkiv/ [in Ukrainian].
- Kuchyna, N. I. (2019). Festyval yak fenomen kultury [Festival as a Phenomenon of Culture]. *Culture of Ukraine*, 65, 57–68. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.065.05> [in Ukrainian].
- Mykolaienko, N. (2014, May 22-23). Innovatsiini pidkhody do formuvannia profesiinoi kultury maibutnix redaktoriv dytiachykh osvitnikh vydan: analiz knyzhkovykh zakhodiv [Innovative Approaches to the Formation of Professional Culture of Future Editors of Children's Educational Publications: an Analysis of Book Events]. In *Innovatsiini pidkhody do vykhovannia studentskoi molodi u vyshchyykh navchalnykh zakladakh* [Innovative Approaches to the Education of Student Youth in Higher Education], Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (pp. 395–401). Publishing House of Zhytomyr Ivan Franko State University [in Ukrainian].
- Mykytyn, T. (2008). Knyzhkovi vystavky i yarmarky yak pokaznyk knyzhkovoi kultury (na prykladi Forumu vydavtsiv u Lvovi) [Book Exhibitions and Fairs as an Indicator of Book Culture (on the Example of the Publishers' Forum in Lviv)]. *Proceedings of Vasil Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv*, 1(16), 612–621 [in Ukrainian].
- Mykytyn, T. (2015). Knyzhkovi vystavky-iarmarky u konteksti mizhnarodnoho kulturnoho obminu [Book Exhibitions-Fairs in the Context of International Cultural Exchange]. *Ukraine of the XXth century: Culture, Ideology, Politics*, 20, 166–172 [in Ukrainian].
- Na Frankfurtskomu yarmarku ukrainski knyzhky otrymaly dekilka premii [At the Frankfurt Fair, Ukrainian Books Received Several Awards]. (2016, October 25). Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2107729-na-frankfurtskomu-armarku-ukrainski-knizki-otrimali-dekilka-premij.html> [in Ukrainian].
- Prokopenko, L. S. (2013, September 12-14). Providni mizhnarodni knyzhkovii vystavky yak kompleksnyi kanal profesiinoi komunikatsii [Leading International Book Exhibitions as a Comprehensive Channel of Professional Communication]. In *Informatsiina osvita ta profesiino-komunikatyvni tekhnolohii XXI stolittia* [Information Education and Professional-Communicative Technologies of the XXI Century], Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference (pp. 277–288). Simeks-Print. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4618/1/L_Prokopenko_IOTPTDS_GI.pdf [in Ukrainian].
- Tokar, M. I. (2018). *Obrazy heroiv ukrainskoi dytiachoi literatury v knyzhkovii iliustratsii drugoi polovyny XX – pochatku XXI stolittia* [Images of Heroes of the Ukrainian Children's Literature in Book Illustration of the Second Half of the XX – the Beginning of the XXI Century] [PhD Dissertation, Kharkiv State Academy of Design and Arts, Lviv National Academy of Arts] [in Ukrainian].
- 250 ukrainskykh knyzhok na Global Rights Exchange: yak proishov Bolonskyi yarmarok onlain [250 Ukrainian Books on the Global Rights Exchange: how the Bologna Fair went Online]. (2020, May 19). Chytomo. <https://chytomo.com/250-ukrainskykh-knyzhok-na-global-rights-exchange-iak-projshov-bolonskyj-iarmarok-onlajn/> [in Ukrainian].
- Ukrainski iliustratorky na knyzhkovomu yarmarku u Frankfurti [Ukrainian Illustrators at the Frankfurt Book Fair]. (2020). Ukrainian Institute. <https://ui.org.ua/sectors/ukrayinski-ilyustratorky-na-knyzhkovomu-yarmarku-u-frankfurti/> Ukrainian illustrators at the Frankfurt Book Fair [in Ukrainian].
- Vytkalov, S. V. (2016). Festyvalnyi rukh yak kulturnyi fenomen suchasnosti: analiz rehionalnogo vektora [Festival Movement as a Cultural Phenomenon of our Age: an Attempt to Analyze the Regional Vector]. *Culture of Ukraine. Series: Culturology*, 52, 182–190 [in Ukrainian].